

H.R. Gigerren mundu fantastikoaz

Amaia ITURBIDE

1. Hitzaurre gisara

H.R. Giger artista suitzarrak (Colran jaio zen 1940 urtean) interiorismoa eta diseinu industrialak ikasi zituen Zurichen eta harrezkero artearen munduan buru-belarri murgilduta ibili da, hainbat arlotan ibili ere. Marrazkilaria aparta (60 hamarkadako grabatuak eta tintaz eginiko marrazkiak lekuko), ospetsu egiten hasi zen 60 eta 70 urteetan zehar aerografoz zein olioaz pintatutako paisaia oniriko surrealistentegatik. Geroxeago etorriko ziren tatuajeak (bere esanetan guztiak robotak garelako frogak biziak eta aire zabaleko museoak) eta *Expanded Drawings* (1988), teknika desberdinak erabiliz egindako fotokopien gaineko marrazki gainezarriak. Altxarigintzan ere aritu da armairuak, lanparak, mahaietarako hankak, ispiluak edota aulkiak modelatzen, zehazki, Harkonnen-Capo deritzon aulkia (dorre itxura hartuta, hiru garezur pilatuta dauzkana). Ildo honetatik abiatuta, Ridley Scotten *Alien* pelikularako egin zituen dekoratu estralurtarreatatik, pelikulari berari izena eman zion munstroagatik eta oro har efektu bisualengatik 1980. urtean Oscar bat irabazi zuen. Era berean, Colran dagoen taberna baterako (1992an inauguratu zen Giger Bar) eta Gruyères-eko beste baterako altzariak sortu ditu. Baita Tokion dagoen Giger Bar-erako ere (nahiz eta egitasmo honetan aldeztu aurretik hausnartutako ideia nagusitik zenbait atal bakarrik burutu ahal izan diren). Honetatik gain, objektu desberdinak modelatu ditu (erlojuak, Pazkoko arrautzak, aluminiozko tiragoma bat -1993-, Champagne Reims-erako botila diseinua -1993-, hainbat pin -insignia edo orratz-edota Zodiakoari eskainitako saila...). Giza eskulturgintzan ere jardun du *Emakumezko gorputz enborra* (1994) molde lanaren bitartez, aipatu

Alien pelikularako diseinuz edota *Species* filmerako prestatu zuen munstroaren diseinuaz (erdi gizakia, erdi estralurtarra zen irudi hilgarria). Film honetarako ere amesgaizto kutsuko tren fantastikorik burutu zuen. Hainbat *happening* eta *performance*-tan parte hartutako artista honek instalazio bitxiak eratuko ditu, hor ditugu, adibidez, Zodiakoko iturriarena edota kondoi hiltzaillearena. Hainbat filmetan aritzearekin batera estereoskopiaren tekniketari sakonduko du. Fantasiatzko trenetan ez ezik, Suitza S-Undergrounderako Swiss Transit tunelean ere bozeto egile agertuko zaigu (Suitzako agintaritzarekin edukitako gutun trukaketa *HR Giger* liburuan bertan irakur daiteke). Esanguratsuak dira halaber Debbie Harry-ren eta Emerson, Lake and Palmer-en album batzuen azaletarako egindako ekarpenak, musika mundua ondo ezagutzen duela frogatuz. Bestaldetik, arte alorrean ospetsu bihurtu da Gruyèreseko St. Germain gaztelua (*HR Giger Museum* deitutakoa eta berak diseinatutako taberna ere badaukana). Hauek dira labur zurrean HR Gigerren artelan, esperimentu eta ekimen batzuk, bere unibertso hain propioari buruzko zenbait zertzelada eman ahal dizkigutenak.

Giger bildumagile aparta da. Bere langintzan mota desberdinetako erreferentziak daude, adibidez: Carl Laszlo (*Panderma* aldizkariaren kudeatzailea), Dalí, Oelze (misteriotsua irizten dio), Schröder-Sonnenstern, Bellmer, Arnulf Rainer (erretratu fotografikoei ukituak ematen ariutako egilea), Sigmund Freuden *Ametsen Liburua* edo William Gibson (bere aburuz, zientzia fikziozko idazlerik onena). Koadro batzuen izenburuei erreparatuz gero, hor daude, adibidez, *S. Becketti omenaldia I*, *S. Becketti omenaldia II*, *Godot itxaroten* edo *Drakularen koadroa*. Niri, batez ere, Goyaren «Arrazoiaren ametsak munstroak sortarazten ditu» esaldia datorkit burura HR Gigerren artelan osoa begiratzerakoan.

Arteak bere burua aurkeztea beste funtziorik ez daukala dio eta bere artelana zeharo fantastikoa bada ere, errealismoaz hitz egiten digu gezurra iruditu arren, baina nire ustez "errealismo" hitza ahoskatzerakoan, zerbait harrigarria bere borobiltasun betean lortua izan denean adierazteko erabiltzen du. Bestaldetik, bere artelanean bada hitz funtsezko bat: "biomekanoide", giza organismo artifiziala izendatzeko, objektuen mugan dauden izakiez aritzeko. Izan ere, HR Gigerren arteari zientzia fikziozotasuna eta futurismoa darizkio, edozein aldetatik jario ere, beldurrezko pelikulen eta zine esperimentalen

eraginez. Komikigintzaren aztarna ere nonahi, edozein gauza dibertigarri, zoro, ahalguztidun eta irrazional bihurtzeko garaian. Marrazteko erakusten duen maisutasuna ere ziur aski komikigintzatik datorkio. Hortxe ditugu bere egitasmo gehienak, txantxa erraldoi hutsak, astunak (pisu handikoak esan nahi dut), efektu bereziz beteak. Eta ironia ere mukuru, hurrengo izenburuak lekuko: *Buruko minaren aurkako sendagaletarako publizitatea. Edari alkoholdunak baino opari hobek egon badaude, Psikiatrarentzako tripakada, 700 urte abereentzako tratu gizatiarrago bat itxaroten...* Iradokizunik ere ez da falta (*Txango japoniarra* deritzo koadro bati), ezta alderdi esoterikorik ere (badu *Tarotaren mundu ezkutua* deituriko sail bat eta beste koadro baten izenburua *Sarea* da).

2. Fantasiaren eta barrokismoaren bidetik

Lehenago adierazi bezala, Gigerren lana fantastikoa da. Zer da, ordea, arte fantastikoa edota nola defini daiteke? Ez da erraza, zeren beste korrante artistiko batzuk garai jakin batean zedarrituta dauden eta ezaugarri jakinak dauzkaten bitartean, arte fantastikoa ez baitagokio aro zehatz bati, aitzitik, aro guztiak hartzen ditu bere baitan eta edozein lekutan garatzen da. Ildo eta ikuspegi honetatik abiatuta, arte fantastikoa betidanik existitu dela balezta daiteke. Baina inongo korrontetan ez dagoenez, ezin daiteke esan denik ere. Gauzak honela, ikuspegi garaikidetik bakarrik jo daiteke generotzat. Hona hemen, bada, arte fantastikoaren handitasuna eta baita zehaztugabetasuna ere.

Dena dela, eduki baditu berezko ezaugarriak, batez ere, lau. Lehenengoa, errealitatetik kanpo kokatu eta arau gabezia, kaosean hazi eta bilakatu doa. Bigarrena, ez ditu objektuak bereganatzen edo ikertzen, ezta kanpoaldeko alorrak (izadia, unibertsoa...) ere, aitzitik, barrualdera begira jartzen da, gizabanakoaren, nitasunaren introspektorantz abiatzen delarik. Hortik psikologiarekin eta are antropologiarekin ere dauzkan harreman estuak eta baita futurismoarekin eta zientzia fikzioarekin ere, adierazkaitza azaltzen saiatzen baitira bi azken hauek. Hirugarrena, bere izaera iraultzailea (eta deserosoa) izango litzateke, bi arrazoiok direla-eta: batetik, dauzkan bereizgarriengatik ez da unean edo garaian sortzen diren beste korrante

artistikoeekin bat etortzen, beraz, borrokatu beharra dauka tokirik edo onarpenik berreskuratuz nahi baldin bada eta, bestetik, beldurren, kezken eta zalantzen zakua denez, garai asaldagarrien eta ez-ziurren eskutik joan ohi da, errealitate nahasi horien proiektzioaren edo itzalaren papera jokatzuz. Ez da harritzekoa, bada, XX. mendeko lehenengo zatian indarra hartzea. Eta laugarrenez, bere ikuspuntu zabalak, berritzailleak eta mugagabeak pinturaren ohiko euskarriaz gain, beste zeregin artistiko batzuk (eskulturak, happening-ak eta eremu birtuallak) bereganatuko ditu. Gauzak horrela, arte fantastikoak etorkizun luzea daukala esan daiteke, gizakiaren psikearen barrua arakatzea baitu helburu. Honelako ideiak dakartza Walter Schurian-ek *Arte fantastikoa* deritzon liburuan.

Fantasiaren bidetik barrokoan murgilduko da Giger. Hermann Bauerrek eta Andreas Praterrek *Barrokoa* liburuan seinalatzen dutenez, mugimendu estetiko honen ezaugarrien artean argiaren eta ilunaren arteko kontrasteak daude eta baita alegoria eta mezu ilunak edo kriptografikoak ere. Dekorazioak eta muntaiak iragankortasunaz mintzo dira eta arkitekturak eta pinturak bat egiten dute (edo hobeto, esanda, arkitektura pintura bihurtzen da, arkitekturaren ezaugarri piktorikoak nabarmenduko dira). Gauzak honela, Gigerrek gizakiaren desirak eta ezintasunak, minak eta beldurrak, bilaketak eta bilakaerak, eldarnioak eta amesgaiztoak islatu eta begi aurrean jarriko dizkigu eta islatu eta begi aurrean jarri irudimena mugetaraino eramanez plastikotasun handiz eta arkitektura barrokoen bitartez. Izan ere, labirinto ezin bihurriagoek, errepikapen obsesiboek eta forma itxuragabeek bezain nazkagarriek amildegi betean sartuko gaituzte. Barruan darabatzagun munstroak (eta euren posibilitateak) pil-pilean eta haragikoi jarriko dizkigu Gigerrek. Eta hau guztia artegintzak eskaintzen dituen modu tradizionalak eta artisauak zein teknika berriak erabiliz eta ustiatuz, zientzia zientzia fikzioa bihurtuz eta beldurraren galari heste eta errailetatik eutsiz.

Fantasiaren eta barrokismoaren bidetik beldurrarena ez ezik, itsuskeriaren gaia ere hurbilduko zaigu. Itsuskeriaren estetika agerian uzten digu Gigerrek. *Galtzerdiak* deritzon saileko marrazkiak eta *Ama eta semea*, *Burua III* edota *Lekukoak* pinturak itsusiak dira. Umberto Eco *Itsuskeriaren historia*-n edertasunaren eta itsuskeriaren kontzeptuak aldakorrak eta kontraesankorrak direla diosku, garaiaren eta kulturaren arabera, zibilizazio batean ederra dena beste batean

itsusia gerta baitaiteke. Gogoratzen digunez, erromantizismoan hasi zen kanon klasikoaren apurketa. Sentimendua arrazoiaren gainean kokatu eta ikuspegi fantastikoak bezain grinatsuak gailentzean, tragi-koaren misterioak eta morbositateak bide berriak urratu zituzten, ausart urratu ere. Harrezkero, edertasunaren ohiko mundu klasikoa, harmoniatsua eta proportzioetan neurritsua atzean geratzen hasi zen (bere lekua betetzen, azken finean). Izan ere, ikuspegi baikor eta ordenatu horrek ez zuen hainbesteko interesik pizten, berriz, mundu kaotikoak eta puskatuak gero eta ikusle gehiago edukiko ditu. Arrazoiak hauexek izan daitezke: alde ezkutu, misteriotsu eta jorratu gabea beti da erakargarria; bigarrenez, giza tragediaren mugekin esperimenta daiteke eta horrela galderak egin amildegiaren ertzean (honek ikuslearen inplikazioa ekarriko du, ikusle aktibo batena); hirugarrenez, itsuskeriak bide alternatiboak eskaintzen ditu, subjektibitate sustatuz, betiko arauak apurtu eta pentsamolde berrien alde eginez; eta laugarrenez, transgresioa eta probokazioa bezalako jarre-
rak gaur egungo munduan gero eta zale gehiago bereganatzen ari dira globalizazioaren eta uniformetasunaren zurrumbiloan identitate bat, leku bat bilatzeko aukera ematen dutelako. Errebeldia kontrakulturarekin, mestizajearekin, publizitatearekin, modarekin eta kontsumismoarekin bat dator eta horrela, exagerazioaren eta groteskoaren bitartez arreta erakarriko du eta zailtasuna dela medio (itsuskeria beti da gaitza) kompetentziarako merkantzia aproposa bilakatuko da.

H.R. Gigerrek itsuskeria malla guztietan ikertu du. Bere pintura batzuk itxuragabeak eta distortsionatuak dira, irregularrak eta barrokoak, halako amorfotasun arraro batean bilduak (begiratu hasierako paisaiak, adibidez). Bestaldetik, inauterietako jaietan eta maskaretan murgiltzerakoan (*Chur-eko inauteri plaka*, *Maskara II* eta hainbat karkatura), ordena ezarriaren aurka altxatzen da, betiko ohiturak eta morala gaitzetsiz eta parodia groteskoa bezain lizuna, biraoa eta subertsioa errebindikatu. Ifrentzua muturreraino eramaten da, guztia irauliz. Debekatua eta lotsagarria denari, komikotasunari eta zorotasunari ate guztiak zabalduko dizkie. Satira eta sarkasmoa eskutik doaz eta katarsia bermatuta dago. Giger satanismoan eta sadismoan ere sartuko da (*M. de Saderen ilustrazioa deritzon saila*, *Satanen emaztegaia II*). Satanismoak eta sadismoak deabruarekiko ituna ekartzen dute, ankerkeria goraipatzen da, profanazioa ospatu eta izugarriarekiko jaidura dago eta deabruaren metamorfosiaren eta in-

fernuaren testigantza pil-pilean ageri da. Bestaldetik, munstroekin topatuko gara. Munstroa edota izaditik ateratako eta erauzitako ezohiko gizaki ezezaguna edo erditze arraroetatik jaiotako izaki miragarria izugarria da eta baita abere arraroa ere (hortxe ditugu, adibidez, *Enbrioi kreatura* eta *Erditzeako makina*). Honetaz gain, pin bilduma luzea aurkeztuko digu, beraz, hippy, rock, pop edota punk mugimenduak daude hor, efektu bereziak, tentsioa eta desberdintasuna direla medio itsuskeria bestearengan proiektatuko dutenak.

3. Alor beldurrezkoa eta gotikoa

Beldurrean, ikaran eta izuan aditua dugu Giger. Beldurra zerbait ezezagunek sortua eta garatua denez, amaigabetzat eta lazgarritzat jotzen du. *Ikarazko zinea* liburuan ikara ("terror") eta izua ("horror") desberdintzen dituzte. Ikara erreala da, fisikoa, aurre egin behar zaien errealitatea, suspensea, beldurra, zerbait ikaragarria gertatu aurreko egoera atsekabez betea. Izua gero dator, izua errealitate bihurtutako beldurrez egina baitago. Genero zinematografiko gisara ikara XVIII. eta XIX. mendeko eleberrri gotiko ingelesekin harremanetan dagoela esaten digute Jonathan Pennerrek, Steven Jay Schneiderrek eta Paul Duncanek eta baita mota honetako zinea arrakastaren sinonimoa dela, gure baitan, gure sustraian dautzan beldurrezko eta ikarazko arketipoak ezin hobeto islatzen dituelako, morbositatea eta sexualitatea darizkiolako, geure nahi eta desira ezkutuak pantailan irudikatuta azaltzean nolabaiteko katarsia senti dezakegulako, geure buruaz eta bizitzaz barre egiten dugulako eta ondo pasatu, jakin badakigulako fikzio hutsa dela hura guztia edo Joyce Carol Oates-ek aitortzen duenez, gaiztakeria ez delako beti higuigarri, are gehiago, erakargarria ere badelako zenbaitetan, gaiztakeria praktikatzen dugunean, ez garelako biktima hutsak izaten izadiarekin edo istripuekin gertatzen den bezalaxe, konplize aktiboak baizik.

Gotikoa aipatu dut eta gehiago sakondu nahi nuke alor horretan. Gavin Baddeleyk argitzen digu *Kultura gotikoa* deritzon liburuan Erdi Aroko katedralek eta Ama Birjinari buruzko pintura estilizatuek ez dutela zerikusirik kultura gotiko underground modernoarekin. Gotiko underground honek, batez ere, gaizto eta oker kutsuko estetika lantzen du eta tribu hiritarretan oinarriturik, azpikultura oso bat ga-

ratzeari ekingo dio, hurrengo ezaugarriak bereganatuz: argiaren eta ilunaren edota onaren eta txarraren arteko etengabeko kontrasteak eta iluna zein ezkorrarekiko jaidura (misteriotsu, ohiz kanpoko, subertsibo eta hunkigarri suerta daitekeen guztiarekin bat eginez eta edertasun tradizionala eta klasikoa arbuatuz, Edmund Burkek seinatu bezala). Honetaz gain, hauexē diosku Gavin Baddeleyk:

«Gotikoa barbaro sofistikatua da. Bizitzarekiko grina da, heriotzaren sinbolismoak bilduta izan ere. Sentimenduaren mailtasun zinikoa da. Ertzen arteko ezkontza, sexuaren eta heriotzaren artekoa. Iluntasunaz baliatzen da argia emateko asmotan. Uste du betebeharra hutsala dela eta banitatea, berriz, ezinbestekotzat jotzen du. Txarto dagoena egiteko bultzada da, baina arrazoi onenekin. Inoiz existitu ez den iragan bateko egun ilunekiko nostalgia irrikatua da. Errealitatearen ortodoxia ukatzen du eta irudimenean fedea jartzen. Sakrilegoa eta paganoa da, arrotza, naturaz gaindikoa» (30).

Pasarte argigarri honetaz gain, gotikoak izaera modernoarekin eta arketipoarekin zerikusi handirik duela aitortuko digu. Lehengoaz den bezainbatean, gotikoa izango da aspaldiko errelato folkloriko beldurrezkoak ikarazko istorio moderno bihurtuko dituen. Arketipo gotikoei dagokienez (adibidez, banpiroak), naturaz gaindiko indarra eta boterea dauzkate eta ezinbestekotzat jotzen dira mota honetako literaturan.

Eleberri gotiko klasikoaren genero literarioa XVIII. mendearen amaieran eta XIX. mendearen hasieran sortu zen eta emaitza gisara *Frankenstein* (1818), *Monjea* (1796) eta *Melmoth alderraia* (1820) ditugu. Idazlanok larrimin metafisikoaz dihardute, sortzaileaz eta izaki sortuaz, ontasunaz eta gaizkiaz eta ezaugarrien artean hauexek genituzke: elementu fantastikoak, irrealak eta guztiz subjektiboak (paisaia ilunen, pertsonaia xelebreen, bakartien, heroi erromantiko bezain nahigabetuen eta elezahar zein herri sineskerien bitartez emanak), giza sentimenduen konplexutasuna eta anbigutasuna (ongia eta gaizkia nahasita daude), marjinalitatea, kutsu misteriotsu eta nostalgikoa edota zantzu erotikoa euren mitoekin eta errituekin berreskuratzeke nahia. Iragan zehaztugabea ez da agertzen gauza erreal gisara eta birsorkuntza historikoa ardura zaio. Geroxeago, XIX. mendearen bukaeran *Drakula* (1897) bezalako eleberria daukagu. XX eta XXI. mendeetan etorriko da gaur eguneko eleberri gotikoa, fenomeno

marjinala dena. Azpikultura eta imajinagintza gotiko klasikoak bildu eta gaur eguneko mundura egokituko du. Lan hauetako asko zinemara eramanak izango dira. Literaturan Lovecraften (XX. mende hasierako egile den honen) istorio eta narrazio gotikoak aurkituko ditugu eta baita Anne Rice-renak ere bere banpiro kronikekin, non banpiroak otso-gizonen aurka dauden edota banpiro bat rock izar bilakatzen den. Esan behar da kultura gotikoa eleberri gotikoen jarraipena dela. Izen kontua besterik ez da, zeren berez eleberri gotikoak estetikoki erromantikoak baitira eta izatez kultura gotikoak gehiago du barrokotik gotikotik baino. Gaur egun gotikoa, batez ere, mugimendu estetiko dugu eta bere arduetariko bat jantzi bitxi eta nabarmenak eraman eta arreta erakartzean datza.

Gigerren munduan horrelako pertsonaia xelebreak barra-barra daude eta gainera errealak: Natasha Henstridge aktorea, Ira Cohen poeta eta argazkilaria, Spider Webb artista eta tatuaje egilea... Heriotza ere nonahi (*Igarobide* salla lekuko) eta honen ildotik sexua eta lizunkeria gainezka (*Arbel informatiboa* salla).

Zientzia fikzioaren arloko ikarazko zineari begira eta, bereziki, *Alien*-en "proiekzio" hitza ezinbestekoa zaigu, tramankulu teknologikoen bitartez beste mundu ikaragarri batzuk azaltzen baitira horrelako pelikuletan. Ikusleak zur eta lur uzterainoko munstro ikaragarria eta estralurtarra da Alien, Gigerrek diseinatutako munstroa.

Mundu ikuskera bitxia Gigerrena, non itsuskeria molde eta bertio anitzetan baitago, zientzia fikzioaren erabilera aparta baita eta mezurik behinena Eros eta Tanatos-en arteko erabateko lokarria aldarrikatzean baitatza.

4. Beste adierazpide batzuetara zabalik

Happening-en eta *performance*-en munduan urratsak eman dituen eta bere tramankulu batzuk benetako *ready-made*-ak direnez, Gigerren artegintza kontzeptualizat ere jo daiteke. Daniel Marzonak *Arte kontzeptuala* liburuan gogorarazten digunez, arte mota honetan ideia edo kontzeptua da indar eragilerik behinena. Ikuslearen partaidetza aktiboa eskatzen da eta ironia zein publizitatearen posibilitateak ustiatzarekin batera, gizarteak ezarritako betiko arauen aurka oldar-

tzeko joera dauka, jarrera iraultzaileak bereganatuz. Definitzen hain zaila den eta hainbeste artista desberdin dituen korronte artistiko heterogeneo honen ezaugarrietariko batzuk horiek izango lirateke. *Ready-made*-ei dagokienean, ekar dezagun honaino Marcel Duchamp-ek uste zuena. Duchampek artea zer den azaltzen saiatzera-koan esaten zuen artea ez dela egon behar alde aurretik ezarritako iritzien menpe, konbentzio edo hitzarmenetan baino. Konbentziook ez dira aldaezinak izan behar, baizik-eta malguak eta definizio askotara irekiak. Eguneroko objektuetan aldaketa burutu, ohiko norabidea desbideratu, bestelako dimentsioetan sartu, testuinguru eta egoera berriak eskaini, hori da *ready-made*-a, arau apurketa artistikoa.

Osagarri hauekin guztiekin Gigerrek ikusleak harritzea lortzen duten artelan desberdinak burutzen ditu.

Bibliografia

- ASKOREN ARTEAN: *HR Giger*, Taschen, Colonia, 2007.
- BADDELEY, Gavin: *Cultura gótica*, Ediciones Robinbook, Barcelona, 2007.
- BAUER, Hermann / PRATER, Andreas: *Barroco*, Taschen, Colonia, 2006.
- ECO, Umberto: *Historia de la fealdad*, Lumen, Barcelona, 2007.
- MARZONA, Daniel: *Arte conceptual*, Taschen, Colonia, 2005.
- PENNER, Jonathan / SCHNEIDER, Steven Jay / DUNCAN, Paul: *Cine de terror*, Taschen, Colonia, 2008.
- SCHURIAN, Walter: *Arte fantástico*, Taschen, Colonia, 2006.